

แนวทางพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต ของโรงเรียนบ้านจิตตมาตพัฒนา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2

Guidelines to Develop Living Library
of BAN CHITTAMAT PHATTANA SCHOOL
Under Kamphaengphet Education Service Area Office 2

กนกอร เพ็ชรกระทาย¹

KANOK-ORN PHETKRATAI¹

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินโครงการห้องสมุด และเพื่อหาแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาตพัฒนา ประชากรที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน 1 คน คณะครูจำนวน 6 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 77 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยการประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาตพัฒนา ทั้ง 4 ด้านพบว่า

- 1) ด้านบริบท ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
- 2) ด้านปัจจัยเบื้องต้น ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง
- 3) ด้านกระบวนการดำเนินงานตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
- 4) ด้านผลผลิต ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง

ส่วนแนวทางการพัฒนาโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาตพัฒนา พบว่า ด้านบริบท คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมและประสานงานกับบุคลากรในโรงเรียนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน ด้านปัจจัยเบื้องต้น คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน ด้านกระบวนการดำเนินงาน คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและบุคลากรของห้องสมุด แต่งตั้งคณะกรรมการการประเมินผล ติดตามการดำเนินงานให้บริการห้องสมุดมีชีวิต เพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงการดำเนินงานในปีต่อไป ด้านผลผลิต คือ ควรจัดกิจกรรมเพื่อการแข่งขันการบันทึกสถิติสำหรับผู้ใช้บริการห้องสมุดมีชีวิตมากที่สุด เพื่อเป็นการดึงดูดใจให้ผู้ใช้บริการเห็นความสำคัญของการบันทึกสถิติการใช้บริการห้องสมุดมีชีวิต

คำสำคัญ : ห้องสมุดมีชีวิต / การพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต / การประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิต

Abstract

The purposes of this research were 1) to assess living library project of Ban Chittamat Phattana school which consisted of 1.1) the context of living library project 1.2) the input of living library project 1.3) the process of living library project 1.4) the product of living library project 2) to find the guideline to develop living library of Ban Chittamat Phattana school. The sample consisted of an administrator 6 teachers and 77 students in prathomsuksa 1 - prathomsuksa 6. The research instrument were a questionnaire and interview. The data were analyzed using mean and standard deviation.

The research findings were as follows.

1. Administrator and teachers' opinions towards the context was at a high level. 2. Administrator and teachers' opinions towards the input of living library project was at a moderate level. 3. Administrator and teachers' opinions towards the process of living library project was at a high level. 4. Administrator, teachers' and students' opinions towards the product of living library project under kan was at a moderate level. 5. The guideline to develop living library was Kamphaeng Phet educational service area office 2 were as follows : For context it was found that the administrator should set up a meeting and cooperate with all personnels in school for planning. For input it was found that the administrator should ask for the budget form other organization. For process it was found that the administrator should set up a meeting and appoint the evaluation committees. For product it was found that the teachers set the activity for record contest and gave the reward for the highest recorder in order to motivate student for service record.

Keywords : Project Assessment / Living Library Project / BAN CHITTAMATPHATTANA SCHOOL

บทนำ

การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขปรับปรุง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนมีคุณลักษณะนิสัยรักการอ่าน และใฝ่หาความรู้อยู่เสมอรวมทั้งให้มีนิสัยและรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ห้องสมุดจึงเป็นสถานที่สำหรับให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริง แต่ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ได้ประโยชน์จากห้องสมุดอย่างสูงสุด จำเป็นต้องสนับสนุนให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าจากทรัพยากร สารนิเทศของห้องสมุดอย่างสม่ำเสมอ โดยการมอบหมายงานที่ท้าทายให้นักเรียน ค้นคว้าหาคำตอบจะทำให้นักเรียนมีทักษะในการแก้ปัญหา

คิดเป็น มีความคิดสร้างสรรค์ มีวิจารณ์ญาณในการอ่านอาศัย ประสบการณ์เป็นสำคัญ คือ ผู้เรียนต้องทำเอง ประสบเอง ทดลองเอง ค้นหาคำความจริงด้วยตนเอง รู้จักคิดรู้จักแก้ปัญหา สภาพแวดล้อมด้วยเหตุผล มีการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นส่วน ใหญ่ และในการค้นคว้านั้นไม่จำเป็นต้องอยู่ในหนังสือตำราเรียน หรือที่ครูบอกเท่านั้น แต่ทุกสิ่งทุกอย่างรอบข้างจะ ช่วยในการศึกษาค้นคว้าของนักเรียนทั้งสิ้น แหล่งที่นักเรียน จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้อย่างกว้างขวางใกล้ตัวที่สุดคือ ห้องสมุดโรงเรียน

ห้องสมุดจึงถือได้ว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่เป็นรากฐานของการสร้าง สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยเฉพาะห้องสมุดที่ดี

และเป็นห้องสมุดที่สร้างสรรค์ขึ้นให้เป็นมิติใหม่ เป็นห้องสมุดมีชีวิต ที่มีบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ มีสื่อและกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องหลากหลายรูปแบบ มีระบบการให้บริการที่สะดวกรวดเร็ว เป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร ที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้ให้บริการใช้เป็นแหล่งค้นคว้าหาความรู้และ เป็นสถานที่สำหรับใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ทั้งความรู้และความบันเทิง เป็นแหล่งสำหรับสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสร้างนิสัยรักการอ่านอย่างยั่งยืน สำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัยด้วยบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเรียนรู้ สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างรวดเร็ว มีบริการและกิจกรรมที่ส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ห้องสมุดมีชีวิต หมายถึง ห้องสมุดที่มีความพร้อมทั้งทางด้านทรัพยากรสารสนเทศ การบริการและเทคโนโลยี เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับผู้ใช้อย่างมีชีวิตชีวา การทำห้องสมุดมีชีวิต จะช่วยทำให้คนทั่วไปมาใช้บริการห้องสมุด ทำให้มีนิสัยรักการอ่าน ได้พัฒนาการใช้สื่อการเรียนรู้ต่างๆ ในห้องสมุดและนำไปยกระดับการศึกษา และเป็นประโยชน์สำหรับพัฒนาอาชีพ ฉะนั้น แนวทางการพัฒนาห้องสมุดปัจจุบันให้เป็นห้องสมุดมีชีวิต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียน บุคลากรในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและใช้ห้องสมุดอย่างคุ้มค่า เพื่อให้ผู้ใช้ได้เข้าถึงข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพจากทุกที่ ทุกเวลา สะดวก และประหยัดค่าใช้จ่ายตลอดจนการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือกันทั้งระดับท้องถิ่นและระดับสากล นำกิจกรรมความรู้ในด้านต่างๆ ลงสู่ชุมชนในรูปแบบของเทคโนโลยีสารสนเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้ห้องสมุดมีชีวิต (สัมพันธ์ พลันสังเกต, 2546)

จากความเป็นมาและความสำคัญ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าห้องสมุดมีความสำคัญต่อระบบการศึกษาเป็นอย่างมาก ทางโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2 ได้จัดทำโครงการห้องสมุดมีชีวิตขึ้นมา แต่ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ผู้วิจัยจึงมีความต้องการทราบปัญหาและแนวทางพัฒนาทั้งด้านบริบทด้านปัจจัยเบื้องต้น ด้านกระบวนการดำเนินงานและด้านผลผลิตของโครงการ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาโครงการได้อย่างเหมาะสม พัฒนาให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตอันจะนำไปสู่แหล่งสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการของครู

และนักเรียนที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต อีกทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้พร้อมที่จะปรับตัวให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่จะทำให้ตนเองมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา 4 ด้าน ดังนี้
  - 1.1 ประเมินบริบทของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา
  - 1.2 ประเมินปัจจัยเบื้องต้นของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา
  - 1.3 ประเมินกระบวนการดำเนินงานตามโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา
  - 1.4 ประเมินผลผลิตของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา
2. เพื่อหาแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาจากประชากรของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 1 คน ครูจำนวน 6 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1- 6 ปีการศึกษา 2553 จำนวน 77 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเพื่อการประเมินโครงการห้องสมุด มีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา โดยผู้วิจัยใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPP model (Context - Input - Process - Product Model) คือ ประเมินตามองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ ประเมินด้านบริบท ประเมินด้านปัจจัยเบื้องต้น ประเมินด้านกระบวนการดำเนินงานและ ประเมินด้านผลผลิต

ขั้นตอนที่ 2 การหาแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการดำเนินงานห้องสมุด จำนวน 17 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 โดยนำข้อมูลที่มีสภาพความเหมาะสมน้อยที่สุด

การดำเนินงานน้อยที่สุด และความพึงพอใจน้อยที่สุด เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเดินทางไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 17 ท่าน ด้วยตนเอง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา แล้วทำการแจกแจงความถี่

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ผลการประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต 2

1. ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนด้านบริบท โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($X=3.54$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ป้ายข้อความสัญลักษณ์ข้อความต่างๆ ในห้องสมุดเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ($X=4.16$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การกำหนดวิธีการดำเนินการของโครงการมีความเหมาะสมและปฏิบัติได้จริง และการประสานงานระหว่างบุคลากรในโรงเรียนทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต ($X=3.16$)

2. ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนด้านปัจจัยเบื้องต้น โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($X=3.26$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ บุคลากรในการปฏิบัติงานห้องสมุดมีชีวิตมีความเหมาะสม ($X=4.00$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณโครงการห้องสมุดมีชีวิตจากหน่วยงานอื่นๆ ($X= 2.33$)

3. ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนด้านกระบวนการดำเนินงาน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($X=3.53$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ มีการปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการห้องสมุด อย่างสม่ำเสมอ ($X=4.00$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ มีการประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียน บุคลากรของห้องสมุดในการประเมินผล ติดตามการดำเนินงาน ให้บริการห้องสมุดมีชีวิต ($X=3.00$)

4. ความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียน

ด้านผลผลิต โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($X=3.28$) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าส่วนใหญ่มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การจัดบรรยากาศภายในห้องสมุด ($X= 3.79$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ 16 การบันทึกสถิติการใช้ห้องสมุดของโรงเรียนเป็นปัจจุบัน ($X= 2.75$)

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต 2

1. ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา ด้านบริบทตามลำดับดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมและประสานงานกับบุคลากรในโรงเรียนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์วางแผนการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญและเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมห้องสมุดมีชีวิตเพื่อสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตของบุคลากรในโรงเรียน ควรแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต โดยให้บุคลากรในโรงเรียนทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อการประสานงานและเกิดความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต และผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างขวัญและกำลังใจให้บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุดและสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต

2. ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา ด้านปัจจัยเบื้องต้นตามลำดับ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดควรติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณมาพัฒนาห้องสมุดมีชีวิต โรงเรียนควรเผยแพร่โครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานอื่นๆ บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดควรจัดทำแผนพัฒนางบประมาณห้องสมุดมีชีวิตอย่างต่อเนื่อง และโรงเรียนควรติดตามข้อมูลข่าวสารจากอินเทอร์เน็ต เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานหรือบริษัทที่ให้การสนับสนุนการศึกษา

3. ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาศพัฒนา

ด้านกระบวนการดำเนินงานตามลำดับ ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและบุคลากรของห้องสมุด แต่งตั้งคณะกรรมการประเมินผล ติดตามการดำเนินงานให้บริการห้องสมุดมีชีวิตเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงการดำเนินงานในปีต่อไป โรงเรียนควรจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักให้บุคลากรในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการดำเนินงานให้บริการ และการประเมินผลโครงการห้องสมุดมีชีวิต และโรงเรียนควรดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตอย่างต่อเนื่อง

4. ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา ด้านผลผลิตตามลำดับ ดังนี้ ควรจัดกิจกรรมเพื่อการแข่งขันการบันทึกสถิติสำหรับผู้ใช้บริการห้องสมุดมีชีวิตมากที่สุด เพื่อเป็นการดึงดูดใจให้ผู้ใช้บริการเห็นความสำคัญของการบันทึกสถิติการใช้บริการห้องสมุดมีชีวิต โรงเรียนควรประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนหรือผู้เข้าใช้บริการเห็นความสำคัญของการบันทึกสถิติการใช้บริการห้องสมุดมีชีวิต บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดควรวางแผนการออกแบบการบันทึกสถิติให้สามารถครอบคลุมข้อมูลของผู้ใช้บริการทั้งหมด และควรเปิดให้บริการห้องสมุดมีชีวิตเป็นเวลาเพื่อความสะดวกต่อการบันทึกสถิติการใช้บริการห้องสมุดมีชีวิต

อภิปรายผล

1. ด้านบริบทของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งป้ายข้อความสัญลักษณ์ข้อความต่างๆ ในห้องสมุดเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมีความเหมาะสมและมีความสำคัญต่อโครงการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะครูเน้นให้นักเรียนใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ลงมือปฏิบัติจริงและเรียนรู้ด้วยตนเอง ห้องสมุดจึงได้รับการใช้ประโยชน์ในระดับสูง โดยที่ผู้บริหารให้การสนับสนุน ส่งเสริมจัดให้มีโครงการจัดการเรียนการสอน การใช้ห้องสมุด ซึ่งสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ในกลุ่มทักษะภาษาไทยจัดทำหลักสูตร กำหนดการสอนและแผนการสอน การจัดทำตารางการใช้ห้องสมุด ครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

ทุกกลุ่มประสบการณ์ โดยให้นักเรียนเข้าศึกษา ค้นคว้า และเขียนรายงานประเมินความรู้และผลงานของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ กุหลาบ บันลายนาค (2538, หน้า 15-16) กล่าวว่า ขั้นตอนการใช้ห้องสมุดเพื่อการเรียนการสอน ครูผู้สอนต้องศึกษาแผนการเรียนในรายวิชา เนื้อหาสาระสำรวจหนังสือในห้องสมุด วางแผนร่วมกับบรรณารักษ์ เรื่องการสอนอย่างละเอียด แจ้งให้นักเรียนทราบ นำนักเรียนเข้าศึกษาค้นคว้าในห้องสมุดตามแผนที่กำหนด และประเมินผลการสอนตาม ลักษณะความเหมาะสมของรายวิชา เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าการกำหนดวิธีการดำเนินการของโครงการมีความเหมาะสมและปฏิบัติได้จริง และการประสานงานระหว่างบุคลากรในโรงเรียนทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิต ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจเป็นเพราะการดำเนินงานของห้องสมุดไม่ได้จัดทำในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียน ฝ่ายวิชาการตัวแทนของนักเรียนและครูผู้ใช้ห้องสมุด ซึ่งขาดการประสานงานกันอย่างเป็นระบบและประกอบด้วยบุคลากรของโรงเรียนน้อย ทุกคนต้องรับผิดชอบปฏิบัติหน้าที่งานหลายหน้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับวิมลรัตน์ สงสุข (2528, หน้า 98) ซึ่งทำการศึกษาสภาพและปัญหาของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาลังกัดเมืองพิทยา ปีการศึกษา 2526 ได้สรุปผลการศึกษเกี่ยวกับปัญหาด้านการบริหารห้องสมุด ในทัศนะของผู้บริหาร ครูบรรณารักษ์และครูผู้สอนว่า โรงเรียนได้รับอัตรากำลังสำหรับห้องสมุดน้อยเกินไป ผู้บริหารไม่เข้าใจ ไม่เห็นความสำคัญของการมีคณะกรรมการดำเนินงานห้องสมุดโรงเรียน ผู้บริหารสนับสนุนงานห้องสมุดน้อยกว่างานด้านอื่นๆ ครูโรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทางบรรณารักษศาสตร์ และครูบรรณารักษ์ต้องสอนด้วยทำให้มีเวลาทำงานในห้องสมุดน้อย งบประมาณที่ได้รับก็ไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน รวมทั้งขาดความร่วมมือจากคณะครูในโรงเรียนเท่าที่ควร

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้นของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้อเกี่ยวกับบุคลากรในการปฏิบัติงานห้องสมุดมีชีวิตมีความเหมาะสม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบุคลากรที่ดำเนินงานในห้องสมุดมีความรู้และมีประสบการณ์

ในการปฏิบัติงานห้องสมุดมาก่อนซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534, หน้า 71) ได้กล่าวไว้ว่าคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของบรรณารักษ์ต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ทางบรรณารักษ์ หรือเคยอบรมมาและเป็นผู้ที่สนใจงานห้องสมุด รักหนังสือและรักการอ่าน ที่สำคัญจะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้านบริหาร ด้านบริการและด้านเทคนิคอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการบรรณารักษศาสตร์ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การสนับสนุนงบประมาณโครงการห้องสมุดมีชีวิตจากหน่วยงานอื่นๆ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจเป็นเพราะทางโรงเรียนไม่ได้รับงบประมาณอย่างเพียงพอ เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยนันท์ รัตนกุล (2551, บทคัดย่อ) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการห้องสมุดโรงเรียน ในส่วนของการบริหารงบประมาณ ถ้าโรงเรียนไม่ได้รับงบประมาณอย่างเพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้บริการนั้น ทำให้การพัฒนางานห้องสมุดเป็นไปอย่างล่าช้าและขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เงินงบประมาณของห้องสมุดโรงเรียนอาจมีแหล่งที่มาจากเงินงบประมาณ เงินบำรุงการศึกษา เงินบริจาค และเงินรายได้จากการจัดกิจกรรมห้องสมุด บรรณารักษ์จะต้องวางแผนการบริหารงบประมาณซึ่งโดยทั่วไปมีจำกัด อย่างมีประสิทธิภาพ มีวิธีการหารายได้หรือวัสดุสารสนเทศ รวมทั้งมีมนุษย์สัมพันธ์อันดีและมีความร่วมมือกับแหล่งต่างๆ

3. ด้านกระบวนการดำเนินงานของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการห้องสมุดอย่างสม่ำเสมอ อาจเป็นเพราะโรงเรียนให้ความสำคัญกับงานห้องสมุด ได้ดำเนินการและจัดบริการสารสนเทศ ตลอดจนกิจกรรมส่งเสริม การอ่านต่างๆ ให้เหมาะสมกับผู้ใช้บริการ เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้บริการ บริการต้องมุ่งส่งเสริมให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการทุกประเภท และส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ต้องหาวิธีการ เครื่องมือ เทคโนโลยีที่จำเป็นเพื่อช่วยให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศอย่างรวดเร็วและครบถ้วนตามความต้องการ และการบริหารจัดการดูแลอาคารสถานที่และห้องสมุดเป็นไปอย่างมีระบบ ทั้งนี้อาจเป็น

เพราะโรงเรียนจัดดำเนินการจัดทรัพยากรสารสนเทศอย่างเป็นระบบ ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้บริการ ผู้ใช้บริการสามารถค้นหาได้สะดวก รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการจัดบรรยากาศให้เหมาะสมกับการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ การจัดสถานที่อย่างเป็นระเบียบ สะอาด อากาศถ่ายเทได้สะดวก แสงสว่างเพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ (2524, หน้า 71-72) กล่าวถึงลักษณะของห้องสมุดที่ดีว่า มีหนังสือ สิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ จัดบริการแนะแนวช่วยค้น มีการจัดหนังสือไว้เป็นหมวดหมู่ตามระบบสากล จัดสถานที่สะอาดเรียบร้อยเหมาะสมอำนวยความสะดวกต่อผู้ใช้บริการ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าการประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียน บุคลากรของห้องสมุดในการประเมินผล ติดตามการดำเนินงานให้บริการห้องสมุดมีชีวิต ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจเป็นเพราะกระบวนการบริหารงานห้องสมุดไม่เป็นระบบ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากโรงเรียนไม่ได้จัดให้มีการประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานให้กับครูทั้งโรงเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารโรงเรียนอาจไม่ให้ความสำคัญต่อการนิเทศการใช้ห้องสมุด การเยี่ยมเยียนสังเกตการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่และบรรณารักษ์อย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง สอดคล้องกับ สมเพด คามใส (2544, หน้า 80) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานห้องสมุดของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพัทลุง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การนิเทศภายในเกี่ยวกับงานห้องสมุดเป็นเรื่องสำคัญ ผู้บริหารโรงเรียนควรมีการนิเทศภายในการปฏิบัติงานห้องสมุด โรงเรียนอย่างมีระบบและต่อเนื่อง เพื่อช่วยเหลือ ปรับปรุงส่งเสริมเพื่อพัฒนาครูบรรณารักษ์ห้องสมุดและครูอาจารย์ที่รับผิดชอบให้ปฏิบัติงานห้องสมุดอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านผลผลิตของโครงการห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารครูผู้สอนและนักเรียน โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง คือ การจัดบรรยากาศภายในห้องสมุด อาจเป็นเพราะบุคลากรของห้องสมุดเห็นความสำคัญของการจัดบรรยากาศภายในห้องสมุด รวมทั้งการจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีกิจกรรมให้เลือกปฏิบัติอย่างหลากหลาย ทำให้การเรียนรู้ของผู้ใช้เป็นไปอย่างเพลิดเพลิน สามารถเรียนรู้ได้ตาม

ความต้องการ ซึ่งจะส่งผลถึงความพึงพอใจของผู้ใช้บริการทำให้กลับมาใช้บริการเป็นประจำ ซึ่งสอดคล้องกับปราณี พวงโพธิ์ (2553, บทคัดย่อ) ศึกษาการส่งเสริมการอ่านห้องสมุดประชาชนอำเภอค่ายบางระจันกับนโยบาย 3 ดี พบว่า การจัดห้องสมุดประชาชนที่มีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการอ่าน การเรียนรู้ การค้นคว้า อุดมไปด้วยความรู้ ความบันเทิง และเชื้อเชิญให้ทุกคนเข้ามาใช้บริการเสมือนหนึ่งเป็นบ้านหลังที่สอง ที่สะอาด สะอาด ร่มรื่น ปลอดภัย และปลอดภัยสำหรับทุกคนที่เข้ามาใช้บริการ เป็นห้องสมุดประหยัดพลังงาน และสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าการบันทึกสถิติการใช้ห้องสมุดของโรงเรียนเป็นปัจจุบัน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอนมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อาจเป็นเพราะบุคลากรของห้องสมุดมีเวลาปฏิบัติงานในห้องสมุดน้อย ทำให้ไม่สามารถบันทึกสถิติการทำงานได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ได้สรุปผลการประเมินการดำเนินงานพัฒนาห้องสมุดโรงเรียนตามเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดเชียงราย ปีการศึกษา 2539 ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ โรงเรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำห้องสมุดโรงเรียนนั้น สืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ คือ ผู้บริหารให้ความสำคัญในห้องสมุดโรงเรียนต่อบทบาทการเรียนการสอนน้อย มีการมอบหมายให้ครูทำหน้าที่บรรณารักษ์รับผิดชอบงานมากเกินไป ครูบรรณารักษ์มีเวลาทำงานในห้องสมุดน้อย มีชั่วโมงสอนมาก ควรให้ความสำคัญกับการบรรจุตำแหน่งครูบรรณารักษ์ให้กับโรงเรียนประถมศึกษาด้วย เพื่อให้เกิดการพัฒนาห้องสมุดได้อย่างเต็มที่

5. แนวทางการพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียนบ้านจิตตมาสพัฒนา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กำแพงเพชร เขต 2 พบว่า ด้านบริบท ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมและประสานงานกับบุคลากรในโรงเรียนเพื่อร่วมกันวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ สมเพชร คามใส (2544, บทคัดย่อ) สรุปผลการวิจัยว่า ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องตระหนักถึงบทบาทอันสำคัญของตนเองเกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การกำกับติดตาม การสนับสนุนงบประมาณ บุคลากร สถานที่ และ

ร่วมมือกับครูบรรณารักษ์และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดและดำเนินงานห้องสมุด ตลอดจนกระตุ้นให้ครู นักเรียนและบุคลากรฝ่ายต่างๆ ในโรงเรียนให้หันมาสนใจและสนับสนุนแล้ว จะทำให้การบริหารงานห้องสมุดโรงเรียนมีประสิทธิภาพมาก ด้านปัจจัยเบื้องต้น ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรติดต่อประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของโรงเรียน ด้านกระบวนการดำเนินงาน ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดประชุมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและบุคลากรของห้องสมุด แต่งตั้งคณะกรรมการการประเมินผล ติดตามการดำเนินงานให้บริการห้องสมุดมีชีวิตเพื่อนำผลที่ได้มาปรับปรุงการดำเนินงานไปต่อไป ด้านผลผลิต ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนา คือ ควรจัดกิจกรรมเพื่อการแข่งขันการบันทึกสถิติสำหรับผู้ใช้บริการห้องสมุดมีชีวิตมากที่สุดเพื่อเป็นการดึงดูดใจให้ผู้ใช้บริการเห็นความสำคัญของการบันทึกสถิติการใช้บริการห้องสมุดมีชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ ประหยัด ชำนาญ (2551, บทคัดย่อ) สรุปผลการวิจัยว่า ลักษณะห้องสมุดมีชีวิตจะต้องมีบรรยากาศเหมือนบ้าน มีเพลงฟังขณะอ่านหนังสือ มีมุมสำหรับดื่มกาแฟ จัดกิจกรรมให้หลากหลาย และมีความเคลื่อนไหวตลอดเวลา ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เชื่อมโยงสารสนเทศทุกรูปแบบ ดำเนินการในลักษณะความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อให้บริการสารสนเทศได้ โดยไม่มีขีดจำกัด ให้ผู้ใช้และเครือข่ายห้องสมุดมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนให้มีโครงการร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยให้กรรมการสถานศึกษามีบทบาทในการร่วมวิเคราะห์สภาพบริบทของโครงการ ปัจจัยเบื้องต้นของโครงการ ร่วมวางแผนการดำเนินงานของโครงการ ตรวจสอบและแก้ไขปรับปรุงโครงการห้องสมุดมีชีวิต
2. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรแต่งตั้งคณะทำงานซึ่งประกอบไปด้วย ครู ผู้ปกครอง นักเรียน กรรมการสถานศึกษาและนักเรียน
3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรกำกับ มอบหมายให้คณะกรรมการจัดทำโครงการห้องสมุดมีชีวิตอย่างเป็นระบบ

ครบทุกขั้นตอน มีการนิเทศติดตาม สรุปการนิเทศและนำผลการนิเทศไปใช้พัฒนางานห้องสมุด รวมทั้งการประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตควรให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วม และนำผลการประเมินมาพัฒนางานห้องสมุดในครั้งต่อไป

4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมอบหมายให้คณะกรรมการจัดกิจกรรมเผยแพร่โครงการห้องสมุดมีชีวิต ให้กับนักเรียนและบุคคลทั่วไปได้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณประโยชน์ของห้องสมุด

ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานระดับเขตพื้นที่

1. ควรจัดสรรงบประมาณให้แก่ห้องสมุดของโรงเรียนอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะงบประมาณซื้อหนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ งบประมาณซื้อวัสดุครุภัณฑ์ และอุปกรณ์ในการปรับปรุง ตกแต่งห้องสมุด

2. ควรบรรจุแต่งตั้งบุคคลที่มีวุฒิทางบรรณารักษ์มาปฏิบัติงานในห้องสมุดของโรงเรียนประถมศึกษา

3. ควรจัดให้มีการประชุม อบรมผู้บริหารโรงเรียนและครูบรรณารักษ์ เพื่อสร้างความเข้าใจในกรอบภาระงานห้องสมุด เพิ่มทักษะการปฏิบัติงานห้องสมุดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทวิวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยควรศึกษาการประเมินโครงการห้องสมุดมีชีวิตในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดอื่น เพื่อนำผลการศึกษาค้นคว้ามาเปรียบเทียบกัน

2. ผู้วิจัยควรศึกษาความคิดเห็นของชุมชน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษา เพื่อจะได้ทราบความคิดเห็นที่มีต่อการดำเนินงานโครงการห้องสมุดมีชีวิต ซึ่งจะมีผลโดยตรงและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานโครงการให้ได้รับผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กุหลาบ บันลายนาค. (2538). การปฏิบัติงานในห้องสมุดโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- กุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ. (2524). การศึกษาค้นคว้าเบื้องต้น ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ประหยัด ช่วยงาน. (2551). การพัฒนาห้องสมุดมีชีวิตของศูนย์วิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง : ศูนย์วิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ปราณี พวงโพธิ์. (2553). โครงการส่งเสริมการอ่านห้องสมุดประชาชนอำเภอค่ายบางระจันกับนโยบาย 3 ดี. สิงห์บุรี : ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอค่ายบางระจัน
- ปิยนันท์ รัตนกุล. (2551). การบริหารจัดการห้องสมุดโรงเรียน. กรุงเทพฯ : ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิมลรัตน์ สงสุข. (2528). การศึกษาสภาพและปัญหาของห้องสมุดโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดเมืองพัทยา . กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศึกษาธิการ,กระทรวง. (2549). แนวทางการจัดการห้องสมุดโรงเรียนให้มีชีวิต. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- สมเพศ คามใส. (2544). บทบาทของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาในการบริหารงานห้องสมุดตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูบรรณารักษ์ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดยโสธร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- สัมพันธ์ พลันสังเกต. (2546). ห้องสมุดที่มีชีวิต. กรุงเทพฯ : นานมีบุคส์.

